

Language Schizophrenia: Vectors of Interpretation

**(Based on the Text by Yu. Shevchuk
"Language Schizophrenia Quo Vadis Ukraine?")**

Khrystyna Shchepanska

*PhD, Associate Professor,
Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine
Email: khrystynashchepanska@gmail.com*

Abstract

The research focuses on exploring of vectors of interpretation of the nomen "language schizophrenia" in the work by Yuriy Shevchuk. The following tasks are outlined: 1) to analyse the core characteristics of the nomen "language schizophrenia"; 2) to clarify the differences between the concepts of "language schizophrenia", "bilingualism", "diglossia". Using the descriptive method, the nominatives for the concept of "linguistic schizophrenia" are singled out from the text of the researched work. Contextual analysis made it possible to interpret the nominatives that form the meaning of the concept of "linguistic schizophrenia" in the work by Yuriy Shevchuk.

The vectors of interpretation of the studied concept are outlined as follows:

- Linguistic schizophrenia as the leveling of the self of a Ukrainian; the self is understood as an existential archetype.
- Linguistic schizophrenia as the denial of language culture as a social value. In this vector of interpretation, the concept of language schizophrenia correlates with the concept of surzhyk.
- Linguistic schizophrenia as a state of linguistic consciousness that affects the formation and vision of the linguistic picture of the world of Ukrainians, as the denial of concept of the linguistic picture of the world.

- Linguistic schizophrenia as a form of symbolic violence, which consists in the lack of choice of a cultural product.

Language schizophrenia, unlike bilingualism, is a phenomenon of Ukrainian society. The term "bilingualism" is based on the possession of two languages and linguistic schizophrenia is the mixing of two languages. In this vector of interpretation, the concept of "language schizophrenia" correlates with the term schizoglossia.

The prospect of new explorations is in the study of the associative field of the nomen "linguistic schizophrenia" in a practical aspect (based on associative experiments, survey of respondents, in particular, student youth).

Keywords: language schizophrenia, bilingualism, surzhyk, language policy, linguistic picture of the world.

МОВНА ШИЗОФРЕНІЯ: ВЕКТОРИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

**(на матеріалі праці Ю. Шевчука
«Мовна шизофренія quo vadis, Україно?»)**

Христина Щепанська

Анотація

Дослідження присвячене розгляду векторів інтерпретації номена «мовна шизофренія» в однойменній праці Юрія Шевчука. Сформульовано такі завдання: 1) розглянути сутнісні ознаки змісту номена «мовна шизофренія»; 2) з'ясувати відмінності між поняттями «мовна шизофренія», «білінгвізм», «диглосія». За допомогою описового методу з тексту досліджуваної праці виокремлено номінативи на позначення поняття «мовна шизофренія». Контекстний аналіз уможливив інтерпретацію номінативів, які формують зміст поняття «лінгвошизофренія» в однойменній праці Юрія Шевчука.

Виокремлено та розглянуто такі вектори інтерпретації досліджуваного номена:

- Мовна шизофренія як нівеляція самості українця, де самість – це екзистенційний архетип.
- Лінгвошизофренія – заперечення культури мови як суспільної цінності. У цьому векторі інтерпретації поняття мовної шизофренії корелює з поняттям суржика.
- Лінгвошизофренія як стан мовної свідомості, що впливає на формування та бачення мовної картини світу українців, як нівеляція самого поняття мовної картини світу.
- Мовна шизофренія як форма символічного насильства, що полягає у відсутності вибору культурного продукту.

Мовна шизофренія, на відміну від білінгвізму, – феномен українського суспільства. Якщо в основі терміна «білінгвізм» – володіння двома

мовами, то лінгвошизофренія – це змішування двох мов. У цьому векторі інтерпретації поняття «мовна шизофренія» корелює з терміном шизогlossenія.

Перспективу нових розвідок вбачаємо у дослідженні асоціативного поля номена «мовна шизофренія» в практичному аспекті (на основі асоціативних експериментів, опитування респондентів, зокрема, студентської молоді).

Ключові слова: *мовна шизофренія, білінгвізм, суржик, мовна політика, мовна картина світу.*

Постановка проблеми. Змішування української та російської мов як наслідок тривалої політики русифікації та асиміляції призвело до виникнення унікальних лінгвістичних понять, таких як суржик і мовна шизофренія, або лінгвошизофренія. Якщо про суржик як «збиток і згубу слов'янського добра» інтелігенція застерігала ще наприкінці XIX-XX століть (Мацюк, Станкевич, 2011), то поняття «мовна шизофренія», або «лінгвошизофренія» з'явилося у науковому дискурсі аж на початку XXI століття із виходом у світ однойменної праці лектора української мови Колумбійського університету Юрія Шевчука.

Усвідомлюючи цінність мови як архетипу народного духу, як засобу самоідентифікації та саморепрезентації, окупанти завжди починали асиміляційні процеси саме з мови. Не виняток і сучасна війна росії проти України, каталізатором для якої стало саме мовне питання. В основі загарбницької ідеології є нівеляція *«самоті»* українця як екзистенційного архетипу, що проявляється у праві на буття, праві на іншість» (Щепанська, 2022). Вплив такої ідеології на мовну особистість українців спричинив її роздвоєння, адже мовну шизофренію трактуємо саме як роздвоєння мовної особистості, соціолінгвальну патологію.

Мета статті – окреслити вектори інтерпретації номена «мовна шизофренія» у праці Ю. Шевчука «Мовна шизофренія quo vadis, Україно?». Реалізація сформульованої мети передбачає вирішення таких завдань: 1) розглянути сутнісні ознаки змісту номена «мовна шизофренія»; 2) з'ясувати відмінності між поняттями «мовна шизофренія», «білінгвізм», «диглосія».

Мовна шизофренія, або лінгвошизофренія, за Ю. Шевчуком, це «послідовне змішування двох мов, української і російської, в одному місці і в один час» (Шевчук, 2015, с. 5). Дослідник відразу акцентує увагу на тому, що це метафорична назва, а не науковий термін. Отже, розглядати сутнісні ознаки досліджуваного номена треба не як термінополе, а як образно-асоціативне поле. На відміну від термінополя, яке є сукупністю термінів, «об'єднаних спільним значенням або спільною визначальною семою, що мають однорідну понятійну співвіднесеність і виявляють різноманітні семантичні відношення» (Краснобаєва-Чорна, 2006, с. 67),

асоціативне поле – «це сукупність слів, пов'язаних у свідомості людини з яким-небудь словом. Асоціативні групи не входять в ієрархічну організацію (тематична група – лексико-семантичне поле – лексико-семантична група – синонімічний ряд), а пронизують у різних напрямках усю лексичну систему мови» (Голянич, Стефурак, Бабій, 2011, с. 29). У пропонованій розвідці під терміном *образно-асоціативне поле* розуміємо сукупність характеристик, які формують зміст номена на основі образно-метафоричних зіставлень і асоціацій.

На думку Ю. Шевчука, корінь мовної шизофренії «в історії і логіці русифікації, кінцевою метою яких є знищити українців як цивілізацію» (Шевчук, 2015, с. 5). У цьому контексті варто наголосити саме на слові «знищити». Отже, в основі поняття «мовна шизофренія» є *нівеляція самості українця*, де самість – це екзистенційний архетип. Апеляція до архетипу самості як екзистенційного архетипу є не випадковою, особливо у контексті загарбницької війни росії проти України, коли гостро постала проблема самоствердження та самоідентифікації українців як відповідь на спробу заперечити українську культуру як самотність (Щепанська, 2022). «Політика мовної шизофренії означає заперечення культури як такої, вона закреслює мову як її основний критерій і цінність. Зводячи все багатство мови до засади «І так понятно», вона означає парадигматичну зміну в культурі, освіті й самій ідентичності українців, коли основною цінністю оголошується безкультур'я» (Шевчук, 2015, с. 33). Отже, результатом лінгвошизофренії є *заперечення культури мови як суспільної цінності* (Шевчук, 2015, с. 35). У цьому векторі інтерпретації поняття мовної шизофренії корелює з поняттям суржика, де мовну шизофренію можна трактувати як процес змішування української і російської мов, а суржик – як продукт цього процесу.

Лінгвошизофренія як *стан мовної свідомості* впливає і на формування та бачення мовної картини світу українців, що проявляється у потребі «дивитися на світ через призму російської мови, означувати його саме так, як це роблять носії останньої» (Шевчук, 2015, с. 29). Відтак, лінгвошизофренія нівелює саме поняття мовної картини світу, в основі якого особливості світобачення певного народу. Мовна шизофренія – це постійне порівнювання двох мов, де еталоном є російська мова, отже, ще

одна риса лінгвошизофренічної свідомості – комплекс неповноти та неповноцінності української мови, а відтак – наполегливий пошук ««точних» відповідників російських слів і виразів» (Шевчук, 2015, с. 29).

Юрій Шевчук трактує мовну шизофренію також як *форму символічного насильства*, що полягає у відсутності вибору культурного продукту: «Українці виявилися фактично позбавленими вибору, який культурний продукт споживати, а це не що інше, як форма символічного насильства, значно дієвішого, ніж насильство пряме, бо не викликає опору» (Шевчук, 2015, с. 12-13).

Суспільство, уражене мовною шизофренією, на думку Юрія Шевчука, живе на засадах патологічної мовної політики – «деполітизації» мовного питання, внаслідок чого виникають такі фіктивні аксіоми, «як «мова не має значення», «і так поймуть», «не треба розхитувати човен» (Шевчук, 2015, с. 14-15). Цей вектор інтерпретації поняття «мовна шизофренія» передбачає також такі його характеристики, як «*спосіб суспільного порозуміння*» (Шевчук, 2015, с. 14-15), «*форма русифікації*»: «Мовна шизофренія – це новітня й дуже ефективна форма русифікації (Шевчук, 2015, с. 16).

Юрій Шевчук зазначає, що на відміну від білінгвізму, поняття мовної шизофренії є виключно українським феноменом і тому малодослідженим. У словнику міжкультурної комунікації білінгвізм визначають у широкому значенні терміна як «відносне володіння другою мовою, здатність користуватися нею в певних сферах спілкування» (Словник термінів міжкультурної комунікації, 2007) та у вузькому значенні терміна – як «більш чи менш вільне володіння двома мовами: рідною і нерідною» (Словник термінів міжкультурної комунікації, 2007). Отже, в основі терміна «білінгвізм» – володіння двома мовами, тоді як мовна шизофренія – це змішування двох мов. У цьому векторі інтерпретації поняття «мовна шизофренія» корелює також із терміном «диглосія». У Словнику міжкультурної комунікації диглосію трактують як «паралельне використання конкретною національною лінгвокультурною спільнотою залежно від сфер спілкування двох мов або двох форм існування однієї мови (діалектів, жаргонів тощо)», коли мовці можуть свідомо оцінювати ці мови «за шкалою «рідна — чужа», «висока — низька»; «сакральна —

профанна» тощо» (Словник термінів міжкультурної комунікації, 2007). Як зазначає М. Госовська, різниця між білінгвізмом та диглосією у тому, що білінгвізм можливий «в рамках найменшої соціальної одиниці – сім'ї, а диглосія – це феномен ширшої взаємодії. Окремо взятому індивіду диглосія не потрібна. Це мова, якою ми говоримо до чужих, щоб скидатись за своїх і отримати бажане» (Госовська, 2019). На ґрунті диглосії може розвиватись шизоглосія – «мовний комплекс, відчуття неповноцінності рідної мови в порівнянні з мовою імперською: відповідно креольської французької порівняно з літературною французькою та афро-американського діалекту англійської порівняно з американо-англійським стандартом» (Шевчук, 2015, с. 36-37). Феномен шизоглосії описав у 1962 році американський лінгвіст Ейнар Гауген. Як зазначає Юрій Шевчук, в українському суспільстві «мовна шизофренія перестала бути лише метафорою й реально провадить до шизоглосії, гострого відчуття мовної неповноцінності в мільйонів громадян» (Шевчук, 2015, с. 37).

Ще один вектор інтерпретації номена «мовна шизофренія» в досліджуваній праці Ю. Шевчука – апеляція до протиставлення «свій»/«чужий»: «Мовна шизофренія не дозволяє українцям користуватися своєю мовою, щоб захищатися від російської військової й культурної агресії, *відрізнати свого від чужого* (курсив наш – Х. Щ.)» (Шевчук, 2015, с. 44). У цьому контексті йдеться про нівеляцію ідентифікаційної функції мови. Далі автор продовжує думку: «Вона (*мовна шизофренія* – Х. Щ.) виключає можливість ідентифікації за мовною ознакою того, що можна назвати українським культурним продуктом. Якщо немає такого продукту, то й немає культури... (Шевчук, 2015, с. 44). Отже, політика мовної шизофренії – це політика заперечення самотності української нації за мовною ознакою: «Лінгвошизофренія нівелює основну національну ознаку українців – мову» (Шевчук, 2015, с. 45). Натомість «українському суспільству пропонують «нову» (а насправді – стару як світ) колонізаторську концепцію українськості, що позбавлена тих її ознак, насамперед мови й культури, які й роблять її відмінною насамперед від російської, своєрідною й цікавою для самих українців і світу» (Шевчук, 2015, с. 44-45).

Підсумовуючи, варто зазначити, що, незважаючи на свою

метафоричність, поняття мовної шизофренії цілком може претендувати на статус наукового терміна, адже проблема лінгвошизофренії попри гостру актуальність є малодослідженою. На відміну від білінгвізму, лінгвошизофренія – цілковито негативне явище, продуктом якого є суржик, нівеляція культури мови як суспільної цінності і мови як основної національної ознаки. Мовна шизофренія – це форма русифікації, а отже, вияв лінгвоциду.

Список використаної літератури

- Бацевич Ф. С. (2007). *Словник термінів міжкультурної комунікації*. Отримано 10 листопада 2023 з <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/b>
- Голянич М. І., Стефурак Р. І., Бабій І. О. (2011). *Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія* / за ред. М. І. Голянич. Івано-Франківськ : Сімік. 272 с.
- Госовська М. (2019). *Всі плутають диглосію з білінгвізмом. У чому різниця?* Отримано 16 жовтня 2023 з <https://www.bbc.com/ukrainian/blogs-49849244>
- Краснобаєва-Чорна Ж. В. (2006). Термінополе концепт, *Українська мова*, №3. С. 67-79.
- Масенко Л. (2011). *Суржик: між мовою і «язиком»*. Київ : Видавничий дім «КМ Академія». 135 с.
- Радевич-Винницький Я. К. (2011). *Двомовність в Україні: теорія, історія, мововживання* : монографія. Київ-Дрогобич : Посвіт. 592 с.
- Стефурак Р. І. (2019). Асоціативно-образне поле номінації «світ» у поетичному тексті Ольги Слоньовської, *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. № 2, с. 44-49. Отримано 15 грудня 2023 з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvntsh_sl_2019_2_6
- Шевчук Ю. (2015). *Мовна шизофренія*. Брустури : Дискурсус. 60 с.
- Щепанська Х. А. (2022). Вербалізація архетипу самості українця крізь призму війни (на матеріалі тексту Т. Прохаська «Моя найдовша sms»), *Korean Journal of Ukrainian Studies*, Vol. 3, P. 81-88.